

Zbigniew Dziubiński, Joanna Zaczyńska vel Zaczek

Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie

POZYCJA SPORTU W SYSTEMACH POLITYCZNYCH WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Celem pracy jest ukazanie pozycji sportu w systemach politycznych współczesnego świata, a właściwie w jego dwóch skrajnych formach, a mianowicie w autorytaryzmie i totalitaryzmie oraz w liberalnej demokracji. Do osiągnięcia tego celu wykorzystano trzy podstawowe teorie nauk społecznych, takie jak funkcjonalizm strukturalny, symboliczny interakcjonizm, ale także teorię konfliktu społecznego. Zastosowano takie metody badawcze, jak idiograficzna i nomotetyczna, a także indukcyjna i dedukcyjna. W systemach autorytarnych i totalitarnych sport jest wykorzystywany w sposób instrumentalny i służy celom tyrana lub reżimu, które mają charakter propagandowo-polityczny i militarno-utilitytarny. W systemach tych sport służy realizacji celów despoty i konformistycznie zorientowanych jego popleczników. W liberalnych demokracjach sport widowiskowy rozwija się z woli społeczeństwa, które jest suwerenem i określa jego status, niezależnie od tego, czy jego rozwój jest stymulowany wsparciem administracji rządowej i samorządowej, czy aktywnością wolnych obywateli na wolnym rynku. Wszystko to powoduje, że wzory aktywnego wypoczynku i sportowego stylu życia są tworzone na masową skalę, ale istnieje również potrzeba konsumpcji sportowej, która wynika z charakteru społeczeństwa (post)nowoczesnego, zorientowanego na realizację wartości hedonistycznych z domieszką ekstremalnych doświadczeń emocjonalnych.

Słowa kluczowe: sport, polityczne systemy, współczesny świat

WPROWADZENIE

Ukazywanie zależności między sportem a systemami politycznymi współczesnego świata nastrocza wiele kłopotów. Pierwszy z nich dotyczy kwestii definicyjnych. System polityczny, rozumiany jako sposób kierowania (rządzenia) zbiorowościami ludzkimi ma długą historię i sięga starożytności – do analiz Platona i Arystotelesa, którzy swoje typologie opierali na liczbie rządzących. Arystoteles wyróżniał dobre formy rządzenia, takie jak monarchia, arystokracja i demokracja, oraz złe formy rządzenia, takie jak tyrania, oligarchia i ochlokracja. Hobbes stał na stanowisku, że do sprawowania władzy konieczna jest umowa społeczna, bowiem stan czystej natury pociąga za sobą wojnę

Praca wpłynęła do Redakcji: 24.09.2018

Zaakceptowano do druku: 11.10.2018

Adres do korespondencji: Zbigniew Dziubiński, Katedra Nauk Humanistycznych i Społecznych, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, ul. Marymoncka 34, 00-968 Warszawa, e-mail: zdziubinski@wp.pl

Jak cytować:

Dziubiński, Z., Zaczyńska vel Zaczek, J. (2019). Pozycja sportu w systemach politycznych współczesnego świata. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 64, 1–10.

wszystkich ze wszystkimi. Natomiast Weber (2002, s. 158–184) oparł klasyfikację władzy na zasadach jej akceptacji przez społeczeństwo i charakterze przywództwa. Wyodrębnił on: 1) władzę charyzmatyczną, 2) dziedziczną oraz 3) racjonalno-legalną, bazującą na porządku prawnym.

Wbrew pozorom nie jest też łatwe zdefiniowanie pojęcia sportu, który powiązany jest z mitem, religią, kulturą, sztuką, pracą, zabawą, próżnowaniem na pokaz, zdrowiem, rekreacją, spektatorskimi wyczynami, gospodarką, ekonomią, rywalizacją oraz z polityką (Krawczyk, 2000). Sport występuje także w wielu odmianach – od sportu dzieci i młodzieży zaczynając, poprzez sport dla wszystkich, czy powszechny lub masowy, a na sporcie wyczynowym i profesjonalnym, który funkcjonuje w przestrzeni społecznej jako rodzaj wykonywanej pracy i sposób zarabiania pieniędzy na życie – kończąc. Sport występuje także w różnorodnych grupach społecznych, wyodrębnionych ze względu na jakąś wspólną cechę jej członków. Mówi się wtedy o sporcie osób niepełnosprawnych, upośledzonych umysłowo, sporcie szkolnym, akademickim, robotniczym, elitarnym, egalitarnym, plebejskim, katolickim, wiejskim itp.

Celem niniejszej pracy jest ukazanie pozycji sportu, zarówno w postaci powszechnej (rekreacyjnej), jak i spektatorskiej (wyczynowej i profesjonalnej), w różnych systemach politycznych współczesnego świata, a właściwie w dwóch skrajnych jego odmianach, a mianowicie z jednej strony w autorytaryzmie i totalitaryzmie oraz z drugiej w demokracji liberalnej. Do realizacji tego celu zostaną wykorzystane *explicite* bądź *implicite* trzy podstawowe teorie nauk społecznych, jakimi bez wątpienia są funkcjonalizm strukturalny, symboliczny interakcjonizm, a także teoria konfliktu społecznego. Za tymi teoriami w sposób jednoznaczny lub bardziej zawołowany stoją tacy wybitni intelektualiści, jak: Herbert Blumer, Kingsley Davis, Émile Durkheim, Anthony Giddens, Samuel P. Huntington, Robert M. MacIver, Karol Marks, Robert Merton, Wilbert Moor, Talcott Parsons, Joseph A. Schumpeter, Pitirim Sorokin, Herbert Spencer, Max Weber, Florian Znaniecki i in.

Zostaną także wykorzystane *implicite* bądź *explicite* różne metody badawcze, dzięki którym będzie możliwe w miarę rzetelne i wiarygodne opisanie logicznych zależności między sportem a dominującymi systemami politycznymi współczesnego świata. Uwzględnione zostaną podejścia idiograficzne i nomotetyczne, ale także indukcyjne i dedukcyjne. Uzyskane ustalenia mają charakter probabilistyczny.

CHARAKTERYSTYKA SYSTEMÓW POLITYCZNYCH WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Na współczesne rozumienie systemu politycznego niewątpliwie wywarła wpływ koncepcja amerykańskiego politologa Davida Eastona, który uważa go za element szerszego systemu społecznego mającego związek z tworzeniem i wdrażaniem polityki. Według autora system polityczny i środowisko to niejako związek naczyń połączonych: z jednej strony do systemu politycznego docierają oczekiwania, które następnie w ramach systemu generują decyzje oraz działania. Działania w konsekwencji prowadzą do autorytatywnego podziału cenionych zasobów społecznych, takich jak bogactwo, władza, prestiż itp. W procesie tym ma miejsce wpływanie na otoczenie systemu politycznego i jego regulowanie. Dotyczy to tworzenia legislatury, pobierania podatków, świadczenia usług, rozdzielania korzyści itd. Efekty tegoż procesu sprzyjają powiększaniu się

zastępów zwolenników (konformistów) lub przeciwnie, zwiększając zastępy niezadowolonych (nonkonformistów) (Easton, 1965).

W związku ze zróżnicowaniem poziomu rozwoju społeczeństw w literaturze przedmiotu wykorzystuje się to właśnie kryterium klasyfikacji systemów politycznych. W tym przypadku uwzględnia się zmiany zachodzące w sferze ekonomii, gospodarki, organizacji, kultury itp. Poszukuje się zależności między rozwojem ekonomicznym, społecznym i politycznym a społeczeństwami przednowoczesnymi, przejściowymi i nowoczesnymi. Każde z wymienionych społeczeństw charakteryzuje się określonymi cechami. Przykładowo podstawowymi cechami społeczeństwa nowoczesnego jest rozwój techniki, powszechne wykorzystywanie nowoczesnych, innowacyjnych technologii, urbanizacja na skalę masową, rozwój kultury masowej, dominacja myślenia racjonalnego, sekularyzacja, znacząca rola nauki, rozbudzone aspiracje edukacyjne, zwiększona ruchliwość przestrzenna, spotęgowana ruchliwość społeczna, dominacja merytokracji w obsadzaniu pozycji społecznych, ważna rola biurokracji, demokratyczny, a rzadziej totalitarny charakter instytucji politycznych, funkcjonowanie wolnego rynku, a sporadycznie systemu nakazowo-rozdzielczego, przestrzeganie zasady równości i wolności. Związki między ogólnie pojętą modernizacją a systemem politycznym są zwykle bardzo istotne, natomiast są też nieliczne wyjątki (Giddens, 2006, s. 442–473).

Chociaż wiek XX był wiekiem bezprecedensowego rozprzestrzeniania się systemów demokratycznych, to był też świadkiem powstawania różnych odmian dyktatury. Dyktatura to władza jednostki lub nielicznej grupy, która została zdobyta z wykorzystaniem przemocy i tzw. rozwiązań siłowych. Realizowana jest ona w rozmaity sposób, poprzez rządy charyzmatycznego przywódcy lub wojskowego. Zarówno Europa, jak i wiele krajów pozaeuropejskich doświadczały na różnych etapach swego rozwoju dyktatorskich rządów. Uważa się, że powstawaniu dyktatur sprzyjają lokalne autokratyczne tradycje, brak klasy średniej, ale także określone oczekiwania społeczne. Dyktatury realizowane są w porządku ustroju autorytarnego lub totalitarnego (Huntington, 1995, s. 113–116). System autorytarny ogranicza pluralizm polityczny i zwalnia rządzących z ponoszenia odpowiedzialności za swoje czyny. Natomiast totalitaryzm likwiduje wszelki pluralizm, zarówno polityczny, ideowy, jak i ekonomiczny. Zwykle jest jedna, hierarchiczna i scentralizowana, partia, która w sposób niepodzielny sprawuje władzę, kontroluje i indoktrynuje członków społeczeństwa, ustanawia jedyną obowiązującą ideologię i stara się utrzymać wysoki stopień mobilizacji społeczeństwa. Klasycznym typem totalitaryzmu były reżimy komunistyczne czasów stalinizmu (Linz i Stepan, 1996, s. 38–45). Autorytaryzm różni się od totalitaryzmu zakresem stosowania przemocy. O ile w systemie autorytarnym przemoc służy do zdobycia (często w sposób bezwzględny i krwawy) i utrzymania władzy, to w systemie totalitarnym odgrywa podstawową rolę w niszczeniu wszelkiego pluralizmu i zwalczaniu choćby najbardziej delikatnych przejawów nonkonformizmu, nawet w sferze muzyki, sztuki czy sportu.

Odmianą od dyktatury strukturą władzy są demokracje czy demokracje konstytucyjne. Charakteryzują się one następującymi cechami: 1) uzależnienie władzy od prawa, 2) podziałem władzy, 3) podporządkowanie władzy woli wyborców. We współczesnych demokracjach trzecia z wymienionych cech, choć historycznie najpóźniejsza, jest podstawowym kryterium demokracji. „Metoda demokratyczna – pisał Schumpeter (1995, s. 336–337) – jest tym rozwiązaniem instytucjonalnym dochodzenia do decyzji politycznych, w którym jednostki uzyskują moc decydowania poprzez walkę konkurencyjną o głosy wyborców”.

Jedną z odmian demokracji jest demokracja liberalna, która przywiązuje ogromną wagę, oprócz warunków określonych przez Schumpetera (minimalne i proceduralne rozumienie demokracji) oraz Dahla (1995, s. 310–311) (rozszerzone rozumienie demokracji), do ochrony jednostek i grup (Diamond, 1996, s. 20–37). W demokracjach podstawowymi instytucjami są partie polityczne, które agregują i reprezentują interesy (rozumiane symbolicznie, społecznie i materialnie) określonych zbiorowości społecznych. Partie kreują relacje między rządzonymi a rządzącymi, pozwalają na wyrażanie preferencji politycznych i stwarzają warunki do wpływania na politykę władzy.

POZYCJA SPORTU POWSZECHNEGO W SYSTEMACH POLITYCZNYCH WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

W systemach autorytarnych i totalitarnych rozwój sportu powszechnego jest uwarunkowany wolą władcy (króla, monarchy, generała czy prezydenta) lub grupy sprawującej władzę, dzięki dysponowaniu aparatem przemocy i zasobami społecznymi, dzięki którym rozdziałowi otaczają się konformistycznie nastawionymi zwolennikami. W systemach tych rozwój sportu powszechnego jest podporządkowany najczęściej realizacji celów o charakterze militarnym i utylitarnym. W społeczeństwach tych nie ma rozbudzonych aspiracji uczestnictwa w sporcie powszechnym i realizacji pasji oraz zainteresowań sportowych. Wynika to najczęściej także z wielu czynników społeczno-kulturowych i ekonomiczno-gospodarczych. Społeczeństwa te są zazwyczaj zapóźnione w rozwoju w stosunku do nowoczesnych społeczeństw rozwiniętych. Dotyczy to zwłaszcza niskiego poziomu wykształcenia, dominacji gospodarki tradycyjnej, braku nowoczesnych technologii, niedorozwoju w dziedzinie nauki, niskiego poziomu życia, niewielkiej ruchliwości społecznej, różnic i nierówności społecznych, zatrudnienia w zawodach rolniczych i robotniczych, dominacji wzorów myślenia irracjonalnego itp. Wymienione czynniki powodują, że społeczeństwa te koncentrują swą uwagę na zabezpieczeniu podstawowych egzystencjalnych potrzeb, natomiast znaczenie sportu powszechnego jest niedostrzegalne i właściwie w sposób naturalny zmarginalizowane. Jest to uwarunkowane strukturą społeczeństwa, w którym znaczący odsetek członków to osoby słabo wykształcone, mieszkające na wsi, pracujące w zawodach rolniczo-robotniczych i biedne. Te i inne czynniki powodują, że w życiu tegoż społeczeństwa nie ma przestrzeni na realizację kulturalnych, w tym dotyczących kultury sportowej, pasji i zainteresowań. Nie ma też zwykle rozwiniętej infrastruktury sportowej, która w wielu wypadkach jest niezbędna do uprawiania określonych dyscyplin sportowych czy form ruchowych (Krawczyk, 2000, s. 91–118).

Najbardziej wyrazistym przykładem wykorzystywania sportu w państwie totalitarnym do realizacji celów propagandowych i militarnych jest przykład Trzeciej Rzeszy, w której to przez sport Adolf Hitler chciał potwierdzić wyższość rasy aryjskiej. Sportowców niemieckich przedstawiano w wręcz mityczny sposób. Wychowanie fizyczne było traktowane jako najważniejszy przedmiot, a osiągających słabe wyniki sportowe nierzadko wyrzucano ze szkoły. Intelktualiści nazistowscy dokonywali apoteozy siły fizycznej, która jest najważniejsza i stanowi źródło wszystkich korzystnych zmian. Hitlerizm z pewnością wpłynął na rozwój sportu, jednak był to wpływ jednostronny, o militarnym zabarwieniu. Sport miał być drogą do utrzymania społeczeństwa w pogotowiu wojennym (Młodzikowski, 1973, s. 136).

W systemach autorytarnych i totalitarnych sport ma charakter instrumentalny i służy do realizacji celów uznanych przez tyrana lub reżim za ważne. Najczęściej są to cele propagandowe i militarne, ale także utylitarne. Należy również zwrócić uwagę na różnice między systemami autorytarnym i totalitarnym. W pierwszym z nich, choć występują jego różne odmiany i realizacje społeczne, istnieje pewna przestrzeń na jednostkową i zbiorową inicjatywę w zakresie sportu powszechnego. W drugim natomiast, choć też pojawiają się jego różnorodne odmiany, nie ma zwykle miejsca na realizację kulturowych pasji i zainteresowań jednostek oraz zbiorowości, które nie są zgodne z obowiązującą ideologią. Wszelkiego rodzaju odstępstwa od ustalonej linii, nie tylko w sferze działania, ale nawet myślenia, są interpretowane przez reżim jako próba zamachu na istniejący porządek, a jej podmioty napiętnowane i nierzadko narażone na poważne sankcje formalne.

Diametralnie inaczej ulokowany jest sport powszechny w społeczeństwach demokratycznych (Gagnon, 1987). Rozwój sportu powszechnego w demokracjach liberalnych stanowi konsekwencję rozwoju ekonomiczno-gospodarczego oraz społeczno-kulturowego tych zbiorowości. Decyzje polityczne administracji rządowej czy samorządowej są determinowane poziomem rozwoju społeczeństwa, ale także potrzebami i oczekiwaniami jego członków. Trzeba koniecznie dodać, że społeczeństwa demokracji liberalnej, choć występuje w ich ramach znacząca dyferencjacja, należą do najlepiej rozwiniętych, najbogatszych, najlepiej wykształconych, mających najlepiej rozwiniętą naukę, dysponujących najnowocześniejszymi technologiami, najbardziej innowacyjnych i odgrywających główną rolę ekonomiczną, gospodarczą, kulturową i militarną we współczesnym, zglobalizowanym świecie. Gdy doda się do tego takie cechy demokracji liberalnych, jak wolność obywateli, liberalizm w sferze gospodarczej, światopoglądowej, kulturalnej i religijnej, sprawiedliwość i równość wobec prawa, to można dojść do przekonania, że tworzą one najlepsze warunki do rozwoju sportu powszechnego (Rowe i Lawrence, 1998).

Z jednej strony wysoki poziom zamożności, wysoki poziom wykształcenia, wykonywanie prestiżowych zawodów biurowych w gospodarce opartej na wiedzy, dominacja racjonalnego sposobu myślenia, zwiększający się zasób czasu wolnego, otwartość na inne społeczeństwa i kultury, rozwój kultury masowej i możliwości komunikacji, tworzą potrzeby i oczekiwania, które generują wzory i style dbałości o zdrowie i sprawność fizyczną, z drugiej natomiast stwarzają warunki do realizacji cenionych wartości estetycznych i hedonistycznych, w tym przez różnorodne formy aktywności sportowej (Rymarczyk, 2014). Wysoki poziom wykształcenia nie tylko generuje potrzeby kulturowe, w tym kultury sportowej, ale także pozwala na racjonalne uzasadnienie potrzeby uczestnictwa w różnych formach ruchowych. Wykonywanie zawodów biurowych, mających charakter sedentarny i związanych z bardzo ograniczonym wydatkowaniem energii, w sposób niejako naturalny powoduje zapotrzebowanie na aktywność sportową (Dziubiński, 2015, s. 15–43).

Ogromny wpływ na rozwój sportu powszechnego w demokracjach liberalnych mają sami obywatele, społeczeństwo, suweren, od którego to uzależniony jest wybór reprezentantów do organów jednoosobowych i kolegialnych mających sprawować władzę. Zatem nie despota czy reżim zakreśla granice rozwoju sportu, jak to dzieje się w systemach autorytarnych czy totalitarnych, ale suwerenne społeczeństwo, które daje swój wyraz poparcia w wyborach powszechnych. Warto jednak zdać sobie sprawę z tego, że w mechanizmie tym sprawy rozwoju sportu powszechnego nie należą do wiodących, wyborcy bowiem kierują się innymi, z ich punktu widzenia ważniejszymi kryteriami wyboru swoich przedstawicieli. Główną rolę odgrywają sprawy dotyczące miejsc pracy, bardziej

sprawiedliwego podziału zasobów społecznych, służby zdrowia, systemu zabezpieczenia emerytalnego, budownictwa mieszkalnego, dostępności do żłobków, przedszkoli i szkół. Mimo że w społeczeństwach nowoczesnych w schyłkowej fazie kwestie ekonomiczne odgrywają mniejszą rolę niż w przeszłości, to trzeba powiedzieć, że w dalszym ciągu są niezwykle ważne.

Z przeprowadzonych analiz jednoznacznie wynika, że to demokracje liberalne stwarzają najlepsze możliwości rozwoju sportu powszechnego. Z jednej strony społeczne zasoby intelektualne, ekonomiczne, gospodarcze oraz dotyczące struktury zawodowej, społecznej i związanej ze zwiększającym się zasobem czasu wolnego, tworzą potrzeby w zakresie sportu powszechnego oraz wzory ich zaspokajania, z drugiej strony ich oczekiwania w zakresie sportu powszechnego są materializowane przez decyzje polityczne tych, którzy zyskali zaufanie wyborców, także przez zobowiązania dotyczące programów rozwoju sportu powszechnego. Uzupełnia ten mechanizm wolny rynek, który uruchamia pokłady inicjatywności i przedsiębiorczości obywateli mających w konsekwencji na celu komercyjne zaspokojenie zróżnicowanych potrzeb jednostek i zbiorowości (Jankowski, 2010).

POZYCJA SPORTU SPEKTATORSKIEGO W SYSTEMACH POLITYCZNYCH WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Przez sport spektatorski należy rozumieć te wszystkie jego rodzaje, które funkcjonują w postaci czystej gry o charakterze perfekcjonistycznym, zarówno ze względu na wymogi sprawnościowo-techniczne, jak i etyczne. W ramach tak rozumianego sportu wyodrębnia się ta jego część, która jest pracą mającą na celu wywołanie efektów pragmatycznych, głównie materialnych. Tutaj sport jawi się jako zawód i podlega wszystkim prawidłowościom charakterystycznym dla innych zawodów (Krawczyk, 2002, s. 112–114). Sport w swej wersji wyczynowej czy profesjonalnej jest działalnością programową i systematyczną, respektującą pewne reguły i wyróżniającą się silnym pierwiastkiem współzawodnictwa oraz tendencją do osiągania coraz lepszych wyników, mającą na celu manifestację perfekcjonizmu cielesno-ruchowego. Związany jest on ściśle z widowiskiem zaspokajającym potrzeby spektatorskie lokalnej lub globalnej widowni. Występuje jako produkt na wolnym rynku w postaci widowiska sportowego, który jest nabywany przez rzesze konsumentów bezpośrednich oraz masowych, dostarczających w ten sposób środków finansowych (Dziubiński, 2014, s. 27–49; Lipiec, 2014).

Sport w systemach autorytarnych służy przede wszystkim realizacji celów o charakterze propagandowo-prestiżowym, ale także w niektórych przypadkach militarnym. To władca decyduje o tym, czy sport powinien być rozwijany, czy jest szansa za jego pomocą uzyskać cele, które będą korzystnie wpływały na wizerunek owego władcy zarówno wewnątrz kraju, jak i w perspektywie międzynarodowej. Zatem wszystko zależy od władcy i jego zaufania w propagandową funkcję sportu.

Ważną rolę w rozwoju sportu w systemach autorytarnych odgrywają czynniki o charakterze społecznym, które dotyczą poziomu wykształcenia, zamożności członków, rozwoju nauki, sposobu wytwarzania dóbr, miejsca zamieszkania itp. Ogólnie rzecz biorąc, społeczeństwa te lokują się na peryferiach głównego nurtu procesów modernizacyjnych zachodzących w świecie. Można zatem powiedzieć, że część krajów autorytarnych wykorzystuje sport do celów promocyjno-propagandowych, natomiast pozostałe, z uwagi na niski poziom cywilizacyjnego rozwoju, nie uwzględniają w politycznych planach i programach.

Jeszcze inaczej wyglądają związki polityki i sportu w systemach totalitarnych, w których rozwój sportu w sposób holistyczny podporządkowany jest reżimowej władzy we wszystkich wymiarach i przestrzeniach życia społecznego i kultury, kraje te posiadają bowiem następujące charakterystyczne cechy: obowiązuje wszystkich przewodnia ideologia, niepodzielnie sprawuje władzę masowa partia pod wodzą dyktatora, rząd ma monopol na środki masowego przekazu, władza dysponuje rozbudowanym systemem policyjnym opartym na przemocy, strachu i tajnych służbach, gospodarka opiera się na scentralizowanym, nakazowo-rozdzielczym systemie zarządzania (Lipoński, 2012, s. 545–557).

Warto jeszcze dodać, że w większości krajów o systemach autorytarnych lub totalitarnych sport pełnił często rolę jedyne lub jednego z niewielu kanałów awansu społecznego. Dobre wyniki sportowe zapewniały partycypację w podziale takich cenionych dóbr społecznych, jak bogactwo, dostęp do władzy, prestiż i możliwość zagranicznych wyjazdów, które nierzadko były okazją do bezpowrotnej stałej migracji do kraju o innym systemie politycznym. Przykładów z przeszłości jest aż nadto, aby je przypominać, warto jednak skoncentrować się zatem na Igrzyskach Olimpijskich w Londynie w 2012 r., podczas których zaginęło co najmniej 25 afrykańskich sportowców i działaczy z takich krajów, jak Kamerun, Kongo, Erytrea, Gwinea, Sudan, Wybrzeże Kości Słoniowej, Etiopia. Warto też dodać, że ucieczki dotyczą także wybitnych sportowców z Polski oraz z tzw. bloku państw socjalistycznych w okresie zimnej wojny (Znikający sportowcy).

Zdecydowanie inaczej przedstawiają się związki polityki i sportu w demokracjach liberalnych, w których rozwój sportu nie jest uzależniony od decyzji władcy czy panującego reżimu, ale wynika z potrzeb i woli wolnych obywateli występujących w charakterze suwerena i decydujących o jego losach. Mocna pozycja sportu wyczynowego i profesjonalnego we współczesnych demokracjach jest konsekwencją wysokiego poziomu życia obywateli, konsumpcyjnego charakteru tegoż życia, w którym systematycznie rośnie zapotrzebowanie na mocne, wzruszające i ekscytujące doświadczenia emocjonalne, ale także znaczącego w nim udziału kultury masowej, pozwalającej na to, aby wydarzenia sportowe były dostępne społeczności globalnej. W sposób niezwykle dynamiczny, dzięki zaangażowaniu nauki i najnowocześniejszych technologii, doskonalony jest przekaz informacji sportowych, które stają się coraz bardziej ciekawe i atrakcyjne dla widza (Horne, Tomlinson, Whannel i Woodward 2013, s. 123–139).

Zatem w demokracjach, zgodnie z oczekiwaniami społecznymi, sport uzyskuje wsparcie polityczne wyrażające się we wsparciu formalnoprawnym administracji rządowej i samorządowej, przez tworzenie prawa zabezpieczającego funkcjonowanie sektora sportowego, przez znaczący udział w kreowaniu oraz modernizowaniu infrastruktury sportowej i w ten sposób tworzeniu warunków do jego uprawiania i prowadzenia rywalizacji sportowej w różnych dyscyplinach sportu i na różnych szczeblach rozgrywki w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Demokracje wspierają rozwój sportu przez stwarzanie warunków do edukacji kadr sportowych oraz rozwoju badań naukowych, ale także przez wspieranie rozwoju sportu młodzieżowego i olimpijskiego oraz osób niepełnosprawnych.

W organizacji sportu w krajach demokratycznych ważną rolę odgrywa trzeci (pozarządowy) sektor, który współtworzą organizacje działające nie dla zysku oraz organizacje komercyjne działające dla zysku w różnorodnych formach prawnych. Pierwsze prowadzą działalność w zakresie sportu wyczynowego, ale często też sportu powszechnego, natomiast drugie zajmują się sportem profesjonalnym, w którym obowiązują zasady i wzory

charakterystyczne dla innych zawodów oraz są stosowane rynkowe mechanizmy kupna i sprzedaży, podaży i pobytu, odnoszące się zarówno do samych sportowców, jak i do tworzonych produktów, jakim jest pokaz, spektakl, widowisko sportowe (Lenartowicz 2012).

Można zatem powiedzieć, że we współczesnych demokracjach sport wyczynowy (w tym dzieci i młodzieży oraz osób niepełnosprawnych) rozwija się przede wszystkim w wyniku wielostronnego (w tym finansowego) wsparcia administracji rządowej i samorządowej, natomiast sport profesjonalny – dzięki tworzeniu atrakcyjnego produktu rynkowego w postaci widowiska sportowego, atrakcyjnego nie tylko dla konsumentów sportowych (kibiców), ale także dla potężnych sponsorów i donatorów (Dziubiński, 2014, s. 325–336).

Na zakończenie warto wspomnieć o związkach polityki ze sportem w wymiarze międzynarodowym, europejskim i światowym (Maguire, 1994, s. 98–127). Trzeba od razu przyznać, że odgrywa ona coraz większą rolę, a prym w niej wiodą kraje demokratyczne, które nadają kierunek i tempo globalizacyjnym procesom i tworzeniu ponadnarodowej polityki sportowej (Houlihan, 1997, s. 163–185). Międzynarodowe kontakty sportowców z krajów demokratycznych są stałym elementem polityki tych krajów, które mają na celu umiędzynarodowienie życia społecznego i integrację z przedstawicielami różnych społeczeństw i kultur. Sport też ma np. do odegrania ważną rolę w procesie integracji europejskiej, czemu dała legislacyjny wyraz Rada Europy i Unia Europejska (Henry, Amara, Al-Taugi i Lee, 2005, s. 480–496). W sposób praktyczny polityka ta realizowana jest przez Ligę Mistrzów w piłce nożnej czy w ramach mistrzostw Europy w poszczególnych dyscyplinach sportowych.

Ważną rolę odgrywa globalna polityka sportowa, w której czynnie biorą udział takie prestiżowe organizacje, jak UNESCO, Międzynarodowy Komitet Olimpijski i światowe federacje sportowe w poszczególnych dyscyplinach. Wizytówkami globalnego sportu są igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata w piłce nożnej oraz innych dyscyplinach sportowych, wyścigi samochodowe Formuły 1, rajdy samochodowe, wielkoszlemowe turnieje tenisowe, walki bokserskie o pasy federacji, tury kolarskie, ligi światowe w lekkoatletyce czy piłce siatkowej (Dziubiński, 2013, s. 27–47).

PODSUMOWANIE

Zaprezentowane zagadnienia dotyczące różnorodnych aspektów sportu powszechnego i sportu spektatorskiego w systemach politycznych współczesnego świata są niezwykle złożone i nie dają się w sposób jednoznaczny opisać, a tym bardziej wyjaśnić. Dzieje się tak dlatego, że w ramach poszczególnych systemów politycznych lokują się kraje bardzo zróżnicowane pod względem rozwoju społeczno-kulturowego i ekonomiczno-gospodarczego. Każdy z nich, przy spełnieniu podstawowych założeń określonego systemu politycznego, jest odrębną aplikacją praktyczną i odrębnym sposobem organizacji życia społecznego.

Niezależnie od napotykaných teoretycznych trudności na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że rozwój sportu powszechnego i sportu spektatorskiego jest uzależniony od systemu politycznego danego kraju. Najogólniej rzecz ujmując: w systemach autorytarnych i totalitarnych sport wykorzystywany jest w sposób instrumentalny i służy realizacji celów tyrana lub reżimu, które mają przede wszystkim charakter

propagandowo-polityczny i militarno-uitylitarny. W systemach tych sport jest taki, jakim chce go mieć siłowy przywódca i otaczający go konformistycznie nastawieni poplecznicy.

W demokracjach liberalnych sport powszechny i sport spektatorski rozwija się natomiast z woli społeczeństwa, które jest suwerenem i decyduje o jego losie, bez względu na to, czy jego rozwój jest stymulowany wsparciem administracji rządowej i samorządowej, czy też dzięki aktywności wolnych obywateli na wolnym rynku dyktowanych chęcią uzyskania korzyści finansowych. Sport w tych społeczeństwach natrafia na podatny grunt społeczny, którego charakterystycznymi cechami są wysoki poziom życia obywateli, wykształcenia, rozwoju nauki, edukacji i różnorodnych technologii, wysoki odsetek osób zatrudnionych w zawodach biurowych, wzrastająca ilość czasu wolnego itp. Wszystko to powoduje, że tworzą się na masową skalę wzory aktywnego spędzania czasu wolnego i sportowego stylu życia, ale także powstaje zapotrzebowanie na konsumpcję sportową, która stanowi odpowiedź na potrzeby społeczeństwa (po)nowoczesnego, zorientowanego na realizację, również przez sport widowiskowy, celów o charakterze hedonistycznym, z elementami mocnych doświadczeń emocjonalnych.

BIBLIOGRAFIA

- Dahl, R.A. (1995). *Demokracja i jej krytycy*. Kraków: Znak.
- Diamond, L. (1996). Is the third wave over? *Journal of Democracy*, 7(3), 20–37.
- Dziubiński, Z. (2013). Różnice i nierówności społeczne w sporcie. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz (red.), *Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne* (ss. 27–47). Warszawa: AWF/SALOS RP.
- Dziubiński, Z. (2014). Wpływ czynników społeczno-demograficznych na renesans uczestnictwa Polaków w sporcie. W: Z. Zuchora (red.), *Polska myśl olimpijska* (ss. 325–336). Warszawa: PKOl/PAOl.
- Dziubiński, Z. (2015). Polityka i sport: antynomie i konwergencje. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski (red.), *Kultura fizyczna a polityka* (ss. 15–43). Warszawa: AWF/SALOS RP.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis of Political Life*. New York: Wiley & Sons.
- Gagnon, A.G. (1987). *Intellectuals in liberal democracies: political influence and social involvement*. New York: Praeger.
- Giddens, A. (2006). Rządzenie i polityka. W: A. Giddens (red.), *Socjologia* (ss. 442–473). Warszawa: PWN.
- Henry, I., Amara, M., Al-Taigi, M., Lee, P. (2005). A typology of approaches to comparative analysis of sport policy. *Journal of Sport Management*, 19(4), 480–496.
- Horne, J., Tomlinson, A., Whannel, G., Woodward, K. (2013). *Understanding Sport: A Socio-cultural Analysis*. New York: Routledge.
- Houlihan, B. (1997). *Sport, Policy and Politics*. London: Routledge.
- Huntington, S.P. (1995). *Trzecia fala demokratyzacji*. Warszawa: PWN.
- Jankowski, K.W. (2010). *Kultura fizyczna młodzieży w dobie przemian systemowych*. Warszawa: AWF.
- Krawczyk, Z. (2000). *Sport dla wszystkich w społeczeństwach postindustrialnych*. W: Z. Krawczyk (red.), *Tenże, Sport w zmieniającym się społeczeństwie*. Warszawa: AWF.
- Krawczyk, Z. (2002). *Sport*. W: *Encyklopedia socjologii*. Tom 4 (ss. 112–114). Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Lenartowicz, M. (2012). *Klasowe uwarunkowania sportu i rekreacji ruchowej z perspektywy teorii Pierre'a Bourdieu*. Warszawa: AWF.
- Linz, J.J., Stepan, A. (1996). From Falange to Movimiento-Organizacion: The Spanish Single Party and the Franco Regime 1936–1968. W: S.P. Huntington, C.H. Moore (red.), *Authori-*

- tarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems* (ss. 38–45). New York: Basic Books.
- Lipiec, J. (2014). *Symposium olimpijski*. Kraków: Fall.
- Lipoński, W. (2012). *Sport i wychowanie fizyczne w krajach totalitarnych*. W: W. Lipoński (red.), *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*. Warszawa: PWN.
- Maguire, J. (1994). Sport, identity politics and globalization: diminishing contrasts and increasing varieties. *Sociology of Sport Journal*, 11(4), 398–427.
- Młodzikowski, G. (1973). *20 olimpiad ery nowożytnej*. Warszawa: SiT.
- Rowe D., Lawrence G. (red.) (1998). *Tourism, Leisure, Sport: Critical Perspectives*. Rydalmere: Hodder Education.
- Rymarczyk, P. (2014). *Między spontanicznością a konformizmem. Ciało w wybranych magazynach poświęconych stylowi życia*. Warszawa: AWF.
- Schumpeter, J.A. (1995). *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*. Warszawa: PWN.
- Weber, M. (2002). *Gospodarka i społeczeństwo*. Warszawa: PWN.
- Znikający sportowcy. Pobrano 29.12.2014 z: <http://www.tvp.info/8314501/magazyn/po-godzinach/znikajacy-sportowcy/>

ABSTRACT

The position of sport in political systems of the modern world

The aim of the work is to show the position of sport in the political systems of the modern world, and in fact in its two extreme forms, namely in authoritarianism and totalitarianism and in liberal democracy. To achieve this goal, three basic theories of social sciences were used, such as structural functionalism, symbolic interactionism, but also the theory of social conflict. Research methods such as idiographic and nomotics as well as inductive and deductive methods have been applied. In authoritarian and totalitarian systems, sport is used in an instrumental way and serves the purposes of a tyrant or regime that is propaganda-political and military-utilitarian. In these systems, sport serves to achieve despotic goals and conformistically oriented supporters. In liberal democracies, the spectacular sport develops out of the will of the society, which is the sovereign and determines its status, regardless of whether its development is stimulated by the support of government and self-government administration or the activity of free citizens on the free market. All this means that patterns of active rest and sporting lifestyle are created on a massive scale, but there is also a need for sport consumption, which results from the character of a (post) modern society, oriented to the implementation of hedonistic values with an admixture of extreme emotional experiences.

Key words: sport, political systems, modern world